

Supraîndatorarea consumatorilor de credite și soluțiile sale juridice

Conf.univ.dr. Lucian BERCEA

Facultatea de Drept și Științe Administrative

Universitatea de Vest din Timișoara

Dreptul Afacerilor 2011

Universitatea din București, Facultatea de Drept

13-14 mai 2011

*Some people use one half their ingenuity to get into debt
and the other half to avoid paying it.*

George Dennison Prentice

Sumar

1. Conceptualizarea supraîndatorării consumatorului de credite
  - definire
  - cauze
2. Tratatamentul juridic al supraîndatorării consumatorului de credite
  - soluții

Ce este supraîndatorarea? *How much debt is too much?*

- Unde este granița dintre “simplele” dificultăți financiare și supraîndatorare?
- Inexistența unei definiții unanim acceptate:
  - Grupul de Specialiști al Consiliului European pentru Soluții Juridice la Probleme de Îndatorare:
    - *“incapacitatea de plată a angajamentelor din contractele de credit și a celorlalte datorii curente”*
  - Recomandarea CM/Rec(2007)8 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 20 iunie 2007:
    - *“gradul de îndatorare a unei persoane sau a unei familii depășește în mod manifest și/sau pe termen lung capacitatea de plată”*

Ce este supraîndatorarea?

- Încercare de armonizare a definiției la nivel european (studiu pentru Comisia Europeană în 2008):
  - “o gospodărie (*household*) e supraîndatorată dacă după deducerea cheltuielilor de subzistență nu poate acoperi datoriile scadente” (condiție suplimentară eventuală: “pentru o perioadă îndelungată de timp”)
- elemente:
  - unitatea de măsură
  - datoriile financiare
  - cheltuielile de subzistență
  - capacitatea de plată
  - timpul
  - lipsa de lichidități

Ce este supraîndatorarea?

- Indicatori de măsurare a stării de (supra)îndatorare:
  - dificultatea fixării proporțiilor: *how much debt is too much?*
  - criterii:
    - datorii financiare care situează persoana / familia sub nivelul minim de subzistență
    - restanțe structurale în cadrul cel puțin unei categorii de datorii financiare
    - dificultatea suportării sarcinii obligațiilor lunare de plată
    - calificarea capacității de plată a persoanei / familiei ca „dificilă” sau „foarte dificilă”
    - lipsa de lichidități
- Raportul între supraîndatorare, insolvabilitate și insolvență

Cauzele supraîndatorării

- Combinație a presiunii consumatoriste și a „democratizării” creditului
- Lipsa educației financiare a consumatorilor vs. lipsa de responsabilitate a băncilor

Cauzele supraîndatorării

- Cauze care privesc consumatorul (*weak / reckless consumer*)
  - supraîndatorare activă: consum impulsiv + greșeli de management al bugetului
  - supraîndatorare pasivă: circumstanțe economice survenite subsecvent încheierii contractului (șocuri individuale financiare / sociale vs. șocuri macroeconomice etc.)
  - categorii de consumatori:
    - consumatori de bunuri și credite sau consumatori de bunuri pe credit?
    - polarizarea consumatorilor de credite
    - consumatorii vulnerabili (nesofisticați) vs. consumatorii impulsivi (dezinteresați)
    - supraîndatorarea consumatorilor cu venituri mici (standardul minimei subzistențe) vs. supraîndatorarea consumatorilor cu venituri medii (imprudență financiară)

Cauzele supraîndatorării

- Cauze care privesc banca (*predatory lending*)
  - lipsa de transparență în ceea ce privește conținutul și efectele contractului
  - impunerea de clauze abuzive în contractele de credit prin exploatarea stării de nevoie sau a ignoranței consumatorului
  - transferarea de către bancă a tuturor riscurilor contractului asupra consumatorului
  - practici de creditare abuzive:
    - *risk-based pricing*
    - *laesio enormis*
    - *caveat emptor*
    - *negative amortization*

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- soluții juridice / non-juridice
- soluții preventive / ofensive
- soluții clasice (leziunea, impreviziunea etc.) / moderne (clauzele abuzive, termenul de reflecție, dreptul de retragere din contract, insolvența particularilor etc.)
- soluții pentru supraîndatorarea scuzabilă / pentru supraîndatorarea nescuzabilă
- *soft law* sau *hard law* al consumului?

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- Scopul soluțiilor:
  - evitarea supraîndatorării
  - tratamentul supraîndatorării instalate
- Limitele protecției:
  - contractul de credit pentru consum - operă de caritate a băncii?
  - caracterul non-obligatoriu al contractului?
- Riscurile protecției:
  - deresponsabilizarea consumatorului și crearea unei mentalități de asistat (dispariția standardului omului prudent și diligent)
  - cost repercutat asupra prețului produselor oferite consumatorilor

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- Prevenția supraîndatorării:
  - *responsible borrowing and money management*
    - informații + educație + consiliere
    - dreptul de retragere din contract

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- *responsible lending*
  - de la *truth in lending* (transparență) la *responsible lending* (co-responsabilizarea băncii)
  - transparență, comprehensibilitate, termen rezonabil de reflecție, acces la consiliere financiară independentă, reglementarea condițiilor de refinanțare sau restructurare a creditului
  - obligația băncii de evaluare a bonității consumatorului (*affordable credit*): capacitatea consumatorului de rambursare a creditului, raportat la resurse și la gradul de îndatorare a clientului
  - problema relației între moneda creditului și moneda sursei de rambursare: interzicerea / restricționarea creditului în valută
  - problema limitării costului creditului
  - reprimarea desființării unilaterale abuzive sau premature a contractului

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- Tratatamentul supraîndatorării instalate:
  - reducerea efectelor negative ale recuperărilor de debite + reabilitarea debitorului
  - *responsible arrears management*
    - prevalența adaptării creditului față de încetarea contractului
    - proceduri flexibile, aplicabile individual + planuri de rambursare realiste
    - reprimarea exploatării stării de nevoie a consumatorului care apelează la restructurarea creditului
    - recuperarea forțată a debitelor - soluție finală
    - imperativ european: protecția demnității debitorului și asigurarea standardelor minime de viață, indiferent de nivelul debitelor restante

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- Soluții extra-judiciare:
  - proceduri de restructurare a creditului, mediere, arbitraj
- Soluții judiciare:
  - proceduri judiciare individuale (ex.: evacuarea clauzelor abuzive în litigii individuale) vs. proceduri colective (ex.: evacuarea clauzelor abuzive în *class actions*)
  - sistem eficient și echilibrat de executare a debitorilor
    - reducerea efectelor negative ale executării: protejarea activelor esențiale ale debitorului; insesizabilitatea unei părți din venituri - echilibrul între nevoile de bază și eficiența recuperării debitelor
    - supraîndatorarea pasivă ca apărare împotriva acțiunilor băncii pentru restituirea creditelor: conceptul de „forță majoră socială”

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- Insolvența particularilor:
  - *an American monster in Europe?*
  - România: dezinteres sau refuz de reglementare?
  - soluție proprie tratamentului juridic al comercianților aflați în dificultate financiară
    - tratament al unei persoane, nu al unui contract
    - veritabilul scop primordial: punerea la adăpost a debitorilor împotriva măsurilor luate de creditorii, nu plata creanțelor creditorilor

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- tipuri de proceduri:
  - orientate în favoarea consumatorului
  - orientate în favoarea creditorilor
- conținutul procedurii:
  - lichidare (+ descărcarea de datorie)
  - plan de redresare (+ descărcarea de datorie)
- problema condiționării deschiderii procedurii de parcurgerea unei proceduri extra-judiciare
- problema persoanelor care au dreptul de a solicita deschiderea procedurii
- problema efectelor secundare ale falimentului personal: stigmat care împiedică reinsertia socială și financiară

Soluții. Tratatamentul juridic al supraîndatorării:

- imperativ european: procedurile de insolvență trebuie să aibă ca efect reabilitarea consumatorului, nu retorsiuni împotriva acestuia
  - *from bad debt to no debt*: posibilitatea descărcării totale / parțiale de datorii
    - supraîndatorare scuzabilă: *fresh start, clean slate, tabula rasa*
    - problema modalității producerii efectului descărcării de datorie
    - problema perioadelor de bună conduită financiară
    - problema multiplelor *fresh start*-uri
  - problema păstrării de către consumator a unor active esențiale
  - problema influențării comportamentului consumatorilor de existența posibilității de descărcare de datorie
  - supraîndatorare culpabilă: *civiliter mortuus?*

Concluzii

- Supraîndatorarea: concept vag
- Fundamentalizarea și universalizarea protecției consumatorului supraîndatorat
- Insolvența particularilor: subiect social sensibil, politic atractiv, juridic problematic